

підсвідомому зображенні нейроліній, дозволяє здійснити сублімацію внутрішнього стану, почуттів. Як прикладана методика нейрографіка має перспективи свого упровадження у систему соціальної і соціально-педагогічної роботи з різними соціовіковими категоріями осіб. Подальшого дослідження потребує адаптація методу нейрографіки до роботи з окремими цільовими групами, зокрема тими, хто має травматичний досвід унаслідок війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калька Н., Ковальчук З., Одинцова Г. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Ч. 2. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 148 с.
2. Котломанітова Г. О. Новітні арт-терапевтичні технології у соціальній роботі. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали XXIV міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 18 лист. 2024 р. / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. С. 175–177.
3. Ортинська О. Методика корекційного малювання емоційного стану з використанням методу нейрографіки. *Простір арт-терапії: творча інтеграція та трансформація в епоху плинного модерну* : матеріали XV Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф., м. Львів, 16–18 лют. 2018 р. / за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдюнової, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. Київ : Золоті ворота, 2018. С. 160–163.
4. Сагайдак О. Використання нетрадиційних технік малювання у роботі з людьми, які пережили травму. *Арт-терапія. Інноваційні психологічні технології* / заг. ред. О. Тіунова, Т. Шейкіна. Вип. 5. Київ–Тернопіль : ЕЕАТА, 2018. С. 61–67.
5. Сорока О. В. Арт-терапія в соціальній сфері. Тернопіль : ТДПУ, 2008. 86 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-115.html>

ВПЛИВ БАТЬКІВ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

Кірічек Ірина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

irinakirichek2016@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. Важливу роль у соціалізації дитини відіграє сім'я, що є первинним осередком суспільства. У сім'ї дитина отримує перші знання про довкілля, оволодіває необхідними життєвими навичками. Особливо актуальною стає роль родини в сучасних умовах, оскільки наявними стають серйозні зміни умов формування особистості. Це пов'язано як із становленням нового типу суспільства, подоланням тоталітаризму, усвідомленням значущості національних і загальнолюдських цінностей, так із акцентуванням значущості індивідуальної спрямованості особистості, що формується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності соціалізації, дослідження особливостей її перебігу в умовах сьогодення вивчали

педагоги, психологи, соціальні педагоги, зокрема Г. Андрєєва, О. Безпалько, І. Бех, А. Капська. Разом з тим, констатуючи наявність досить великої кількості досліджень з означених питань, багато теоретичних і практичних аспектів сімейної соціалізації дітей потребують подальшого вивчення.

Мета статті полягає у розкритті психолого-педагогічних аспектів впливу батьків на процес соціалізації дитини.

Виклад основного матеріалу.

В дослідженні брали участь 45 учнів четвертих класів однієї із загальноосвітніх шкіл м. Полтави. Дослідження проводилося в два етапи. На першому – визначався рівень соціалізованості дітей, на другому – особливості стосунків в їх сім'ях.

Методологічним підґрунтям добору методик визначення рівня соціалізованості дітей стала розроблена В. Кобильченко бінарна модель адаптаційного потенціалу особистості, яка включає в собі два компоненти: рефлексивний (уявлення дитини про себе і оточуючих, емоційне сприйняття інших) і ресурсний (самостійність, ініціативність дитини) [1]. З метою діагностики прояву цих компонентів, які характеризують рівень соціалізованості дитини були застосовані наступні методики:

- методика спостереження «Характер проявів емпатичних реакцій і поведінки дітей» (А. Щетиніна), яка оцінювала особливості емоційної сфери дитини;

- бесіда «Розкажи про себе» (А. Щетиніна), яка оцінювала рівень і характер самооцінки та міру усвідомлення дитиною власних можливостей;

- «карта прояву самостійності» (А. Щетиніна);

- «карта прояву ініціативності» (А. Щетиніна).

За вимір оцінювання рефлексійного та ресурсного рівня сформованості соціалізованості у дітей нами були взяті показники, запропоновані Н.Пікановою [2]:

Високий рівень сформованості соціалізованості:

- налаштованість на співпрацю і спільну діяльність у грі;

- усвідомлює свої достоїнства і недоліки, розуміє яким його уявляють оточуючі;

- приймає допомогу від однолітків і дорослих;

- виявляє зацікавленість до емоційності, проявляє турботу і емпатію до них;

- не виявляє підвищеної тривожності, занепокоєння, страху у незвичній ситуації чи обставинах.

Середній рівень:

- знає правила поведінки, але не завжди поводить себе правильно;

- лідерська спрямованість виражена слабо;

- конфліктні ситуації вирішує залежно від обставин;

- не завжди має власну точку зору;

- не чітко усвідомлює власне «я», не може співставити уяву її ровесників і батьків про неї з власною оцінкою.

Низький рівень характеризується відсутністю у дитини спрямованості на соціальну взаємодію та спілкування. Так дитина дуже неохоче вступає в контакт з вчителем і однолітками, поводить себе насторожено, усвідомлює тільки своє «я» – фізичне, негативних емоцій не регулює.

Отримані в результаті проведеної діагностики дані, дозволяють нам виділити наступні групи дітей в залежності від рівня сформованості у них рефлексійного і ресурсного компонентів:

I група – високий показник рівня соціалізованості – 12 дітей (27 %).

II група – середні показники соціалізованості – 25 дітей (55 %).

III група – низькі показники рівня соціалізованості – 8 дітей (18 %).

Наступний, другий етап дослідження полягав у дослідженні психологічних особливостей стосунків у сім'ях дітей і аналізу їх впливу на рівень соціалізованості дітей.

Особливості сімейних стосунків вивчалися нами за допомогою методик «Кінетичний малюнок сім'ї (Р. Бернс), «Методика кольорових виборів» (М. Еткінд). Розглянемо результати, отримані в процесі діагностики.

Як бачимо з таблиці 1, між групами досліджуваних наявні суттєві відмінності за проявами психологічної дистанції у сімейних стосунках, як одного з факторів що свідчить про функціональний та психологічний клімат у сім'ї. Зокрема, серед дітей I групи найбільш виражена близька психологічна дистанція між членами родини (75 %). Такі діти знаходяться у тісному психологічному контакті з батьками, надають один одному психологічну підтримку та характеризуються почуттям спільності. Проте іноді близька дистанція між членами сім'ї може сформувати їх залежність один від одного, неспроможність самостійно діяти в соціумі. Середня дистанція характерна для 17 % дітей. Для дітей II групи більш властивою є середня дистанція 72 % у сімейних стосунках. Тоді як близькі стосунки характерні для 12 % дітей цієї групи. Це свідчить про наявність відносно «підтримуючих» стосунків. З одного боку це показує про відсутність затяжних конфліктів, відносно прийняття членів сім'ї, а з іншого – члени родини ізольовані один від одного (у кожного своє життя, але є і те що їх поєднує). Для дітей III групи більш властивою є далека дистанція у сімейних стосунках – 62,5 % (значна ізоляція членів сім'ї, яка супроводжується порушенням близьких емоційних контактів). Середня дистанція – 37,5 % дітей.

Таблиця 1

Особливості психологічної дистанції у сім'ях дітей з різними рівнями соціалізованості

Група	Дистанція			
	Близька, %	Середня, %	Далека, %	Диференційована, %
I	75	17	–	8
II	12	72	4	12
III	–	37,5	62,5	–

Диференційована дистанція, яка б свідчила про вибірково ситуативне ставлення до членів не є характерною для дітей жодної з груп.

Таблиця 2

Особливості емоційних ставлень до членів сім'ї дітей в залежності від рівня їх соціалізації

Об'єкт ставлення	група	Ставлення		
		Позитивне, %	Індиферентне, %	Негативне, %
Матір	I	91	9	–
	II	67	33	–
	III	25	50	25
Батько	I	83	17	–
	II	80	16	4
	III	–	75	25
Сім'я	I	83	17	–
	II	72	18	–
	III	–	50	50

Як свідчать дані таблиці 2 позитивне ставлення до матері, батька і сім'ї в загальному домінує у досліджуваних I групи, показники в III групі найнижчі відносно кожного з об'єктів ставлення.

Найявніми є відмінності у ставленні до матері і батька у досліджуваних I і II груп – діти II групи, як з'ясувалося більше позитивно сприймають батька (80%), ніж матір (67% позитивних оцінок). Досліджувані III групи скоріш індиферентно сприймають як матір (50%), так і батька (75%). Або навіть негативно (по 25% відносно матері і батька). Позитивне сприйняття цих осіб – відсутнє. Загальне емоційне ставлення дітей до сім'ї фактично відображає узагальнене відношення до стосунків з матір'ю і батьком.

Таблиця 3

Характер функціонування сімейної системи дітей

Група	Нормальні взаємостосунки, %	Дисфункціональні взаємостосунки, %
I	75	25
II	64	36
III	–	100

Як бачимо з таблиці 3, значна частина досліджуваних проживає у дисфункціональних сім'ях 25% дітей з I групи, 36% - II групи і 100% - III групи. Що свідчить про підвищення напруги у суспільстві, переживання травмуючих подій, знецінення певних моральних цінностей і порушення в наслідок цього системи стосунків у сім'ї і дистанціювання членів сім'ї один від одного.

Узагальнюючи отримані результати можна виділити такі відмінності в ознаках сімейної системи дітей в залежності від їх рівня соціалізованості:

1) Найбільші відмінності у результатах спостерігаються в особливостях психологічної дистанції у дітей з різним рівнем соціалізованості, що свідчить про залежність успішності протікання процесу соціалізації дитини молодшого шкільного віку від доступності для неї інших членів сім'ї. Що необхідно для

дитини як для відчуття себе в безпеці, так і для отримання певних необхідних знань.

2) Успішність протікання процесу соціалізації дитини пов'язаний і з особливостями емоційного ставлення до інших членів сім'ї, в першу чергу – до матері.

3) Характер функціонування сімейної системи дітей характеризується ознаками дисфункціональності у досліджуваних усіх 3-х груп.

У дітей з III групи гармонійних взаємин в сім'ї незафіксовано взагалі. Такий характер взаємин пов'язаний з психотравмуючими подіями в житті дітей, насамперед з війною в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сім'я виступає вагомим чинником соціалізації дитини. Саме сім'ї належить значна роль у формуванні у дитини адекватного усвідомлення себе, оточуючих, навколишнього світу взагалі. Саме в сім'ї у дитини формується налаштованість на спільну діяльність і прагнення допомагати іншим, турбуватися і співпереживати їм.

Перспективою подальшим дослідженням виступатиме вивчення таких людей, схема поведінки батьків, які сприймають процес успішної соціалізації дитини, розробка методів корекції дисфункціональних взаємин у сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія. Київ : Фенікс. 2009. 416 с.
2. Піканова Н. Педагогічні основи забезпечення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 черв. 2018 р. Київ, 2018. С. 125–133.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Кобзуненко Валерія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Lera132528@gmail.com

Науковий керівник: Кононенко Лілія

Постановка проблеми. Соціальний розвиток підлітків з особливими потребами є складним і багатофакторним процесом, який включає не лише фізичні та когнітивні обмеження, але й психоемоційну нестабільність, соціальну ізоляцію та труднощі в адаптації до соціальних норм. Ці труднощі часто стають бар'єрами на шляху до повноцінної соціалізації таких дітей. Недостатня емоційна підтримка та специфічні умови виховання можуть призводити до порушень у формуванні позитивної самооцінки, що в свою чергу впливає на розвиток соціальних навичок. Відсутність індивідуально підібраних програм підтримки та корекції соціалізації може посилювати ці проблеми. Тому